

תשובה קדמה לעולם

תאריך בריאת העולם כמפתח לעניינה של התשובה

חגי מיכליס

ראשי פרקים:

פתח דבר

בין ראש השנה ליום הדין

מתי נברא העולם?

יום חתונתו זה מתן תורה

כי האדם עץ השדה

פתח דבר

ספר 'הושע' הינו הספר הפותח את מקבץ נבואות התרי-עשר, ומציג את נבואותיו של הנביא הושע. הושע התנבא בימי עוזיה, יותם, אחז ויחזקיה מלכי יהודה, ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל (הושע א, א), והיה הראשון שהתנבא מבין הנביאים שבאותה תקופה¹ וממילא קדם לשאר הנביאים המופיעים בתרי-עשר, ועל כן קודמות נבואותיו בספר.² רוב ספר הושע מכיל נבואות תוכחה על מעשיהם הרעים של ישראל, אך נחתם בנבואה חיובית, הקוראת לעם לשוב אל ה', ומנחמת כי על אף מעשיהם הרעים, יקבל ה' את תשובתם. את הנבואה הזו קוראים בכל שנה כהפטרה בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים, בעיצומם של עשרת ימי התשובה.

• בפתח דברי ארצה להודות לחברי יגאל גורן, שייעץ ופתח עבורי אפיקי מחשבה מקוריים, וחידד את מחשבותיי אשר הובילו לכדי מאמר זה. "מאי דכתיב (משלי כז, יז) "בְּרֹזֶל בְּבִרְזֶל יִחַד" לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבריו, אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה" (תענית ז, א).

1 "תחלת דבר ה' קְהוֹשֶׁעַ' (הושע א, ב)...א"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק, ואלו הן - הושע, וישעיה, עמוס ומיכה" (בבא בתרא יד, ב).

2 ראה בבא בתרא יד, ב מדוע לא קדמו נבואות הושע לספר ישעיה.

שבת זו אף מכונה "שבת שובה", בגלל המילים הפותחות את הנבואה (שם יד, ב- י):

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֶ-לֶהֵיךָ כִּי כִשְׁלֹתָ בְּעוֹנֶיךָ: קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' אִמְרוּ אֵלָיו כָּל תִּשְׁאָעוֹן וְקַח טוֹב וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפַתֵינוּ: אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל סוֹס לֹא נִרְכַּב וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֶ-לֶהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר בָּךְ יָרַחֵם יְתוֹם: אֲרַפֵּא מִשׁוֹבְתֵם אֲהַבֵם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה וְיִנְךְ שְׂרָשׁוּי כְּלִבְנוֹן: יִלְכוּ יִנְקוּתָיו וְהִיא כְּזֵית הוֹדוּ וְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן: יִשְׁבוּ יִשְׁבִּי בְּצִלוֹ יַחֲיוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כִגְפֵן זָכְרוּ כִינִין לִבְנוֹן: אֲפָרִים מֵה לִּי עוֹד לְעֻצְבִים אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרְנוּ אֲנִי כְּרֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פְּרִיךָ נִמְצָא: מִי חָכֵם וַיִּבֶן אֱלֹה נָבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי ה' וַצְדִקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם:

ברבות מנבואותיו, משתמש הנביא בדימויים מעולם החי והחקלאות,³ ואילו כאן, בנבואה מנחמת זו, השונה בתוכנה משאר התוכחות שבספר, מופיע שוני נוסף, שוני ספרותי – הנביא ממשיך אצלם, להשתמש בדימויים מעולם הטבע, אך בשונה מאלו שבמהלך הספר, בנבואה זו יש שימוש בדימויים רבים מעולם הצומח: "אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה וְיִנְךְ שְׂרָשׁוּי כְּלִבְנוֹן: יִלְכוּ יִנְקוּתָיו וְהִיא כְּזֵית הוֹדוּ וְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן: יִשְׁבוּ יִשְׁבִּי בְּצִלוֹ יַחֲיוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כִגְפֵן זָכְרוּ כִינִין לִבְנוֹן: אֲפָרִים מֵה לִּי עוֹד לְעֻצְבִים אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרְנוּ אֲנִי כְּרֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פְּרִיךָ נִמְצָא". באמצעות דימויים אלה, מתאר הנביא באופן ציורי את תוצאותיה המופלאות של התשובה, המפריחה את השממה כשושנה, שולחת ענפים ושורשים לכל עבר, צובעת את העם שחטא בצבע ירוק עד כזית, ומפיצה בקרבו ריח בשמים.

ברצוני לנסות ולברר מדוע בחר הנביא להשתמש בנבואה זו, העוסקת בתשובה אל ה', דווקא בעולם דימויים זה, וממילא לברר מהו הקשר בין העצים והצומח לתנועת התשובה.

בין ראש השנה ליום הדין

על פי המקרא, התאריך א' בתשרי הינו יום מועד בו שובתים ממלאכה. בלשון חז"ל מכונה יום זה "ראש השנה", וכן "יום הדין", אך מפשט הפסוקים אין כל אזכור

3 מעולם החי – "וְאֲנִי כְּעֵשׂ לְאֲפָרִים"; "אֲנִכִּי כְּשַׁחַל לְאֲפָרִים וְכַפִּיר לְבֵית יְהוָה"; "וְהִיא אֲפָרִים כִּיּוֹנָה"; "כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אֲוִרִים"; "כְּנֶשֶׁר עַל בֵּית ה'"; "כְּאֲרֵיָהּ יִשְׁאָג"; "יִחַרְדוּ כַצְפוּר מִמְצֵרִים וְכִיּוֹנָה מֵאֲרָץ אֲשׁוּר"; "וְנֶאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ שַׁחַל כְּנֹמֵר עַל דֶּרֶךְ אֲשׁוּר"; "אֲפַגְשֶׁם כְּדָב שְׂכוּל"; "וְאִכְלֵם שֶׁם כְּלִבְיָא", ומהחקלאות – הופעות של מילים כגון יקב, גורן, יין, דגן ותירוש...

לכך שיום זה הינו ראש השנה או יום דין, אלא הוא מוזכר רק כ"יום תרועה" (ויקרא כג, כג-כה; במדבר כט, א-ו):

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לְה'.

ובחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם.

מקור לכינויו של יום זה כ"ראש השנה" מופיע במשנה (ראש השנה א, א):

אַרְבַּעַת רְאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלַרְגָּלִים. בְּאֶחָד בְּאֵלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה... בְּאֶחָד בְּתִשְׂרִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלַשְּׂמִטִּין וְלַיּוֹבְלוֹת, לְנִטְיָעָה וְלַיִרְקוֹת. בְּאֶחָד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ.

עם זאת, עדיין לא מובן למה דווקא האחד בתשרי הוא אשר דבק בו השם "ראש השנה", שכן כפי הכתוב במשנה, ארבעה ראשי שנים הם! ומה מייחד את התאריך הזה משאר ראשי השנים, שאותם אין אנו מציינים בלשוננו כראשי שנים?

ניתן לענות בפשטות שמשנה זו מונה לנו ארבעה תאריכים במשך השנה, בהם מתחילים למנות "שנה חדשה" לעניינים שונים, ואולי משום שהאחד בתשרי הוא "ראש השנה לשנים", הוא התאריך בו מתחלפות השנים עצמן, בו שנה אחת יוצאת ושנה חדשה באה, נדבק דווקא בו השם "ראש השנה".

טעם נוסף לקריאת א' תשרי "ראש השנה" ניתן להסיק מהמשנה הבאה במסכת (שם שם, ב):

בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הָעוֹלָם נִדוֹן, בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בְּעֶצְרַת עַל פְּרוֹת הָאֵילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כְּבָנֵי מְרוֹן, שְׁנֵאֲמַר (תהילים לג) הַיּוֹצֵר יַחַד לָכֶם, הַמְבִּיֵן אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם. וּבְחָג נִדוֹנִין עַל הַמַּיִם.

וכך דורשת הגמרא (ר"ה ת, א-ב):

דכתיב (דברים יא, יב) "מראשית השנה ועד אחרית שנה" מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא? דכתיב (תהילים פא, ד) "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ר"ה, וכתיב (תהילים פא, ה) "כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב".

האחד בתשרי הוא היום בו דן הקב"ה את כל באי עולם, ומכריע מה יהיה גורלם בשנה הנכנסת. תאריך זה הוא ה"מכה בפטיש", הואמהווה כמעין אתחול ואיפוס של השנה שעברה, ובו נכתבות קורותיו של האדם בשנה החדשה. על כן, אין מתאים יותר מיום דין זה להיקרא ראש השנה!

ראינו אפוא, מדוע א' בתשרי הוא ראש השנה והוא יום הדין. אך עוד יש לברר – למה דווקא תאריך זה נבחר להיות יום הדין? ניתן להבין שהסיבה לכך שבפסח העולם נידון על התבואה היא שזו התקופה בה מתחילה התבואה להבשיל, וכנמוכן מדוע בשבועות נידון העולם על הפירות, שהרי בתקופה זו מבכרים הפירות הראשונים, ועל אותה הדרך, גלוי וידוע מדוע דווקא בסוכות העולם נידון על המים שכן בתקופה זו מתחילים הגשמים הראשונים. אך בניגוד לימי הדין הללו, לכאורה אין קשר בין ראש השנה לבין דינו של האדם! למה האחד בתשרי הוא היום בו נידון האדם יותר מבשאר הימים?

מתי נברא העולם?

הר"ן (ר"ה טז, א) נחלץ לעזרתנו, ובכדי לענות על שאלה זו, הוא לוקח אותנו אחורה בזמן, ליום בו נברא העולם, לגביו ישנה מחלוקת תנאים: "תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם... ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם" (שם י, ב – יא, א). ר' אליעזר ור' יהושע אינם נותנים תאריך מדויק לבריאת העולם אלא תקופה כללית. תוספות (שם ח, א ד"ה "לתקופות") ממקד את דעותיהם ומסביר כי ר' אליעזר סובר שהעולם נברא בכ"ה באלול, והושלמה בריאתו ששה ימים אחר כך בא' בתשרי, בבריאת האדם שהוא תכלית הבריאה.⁴ ואילו ר' יהושע סובר כי נברא העולם בכ"ה באדר, והושלמה בריאתו ששה ימים לאחר מכן, בבריאת האדם בא' בניסן.

אליבא דרבי אליעזר, ניתן להשיב בקלות על השאלה לעיל – מדוע דווקא א' בתשרי נבחר להיות היום בו נידון האדם, והתשובה כתובה במפורש בפסיקתא דרב כהנא (כג, א):

4 כמבואר בדברי המהר"ל: "והאדם הוא עיקר הבריאה שהכל נברא בשבילו והוא בלבד כל המציאות לא זולת זה" (תפארת ישראל יב), וכן אומר השל"ה בהקדמתו לספר תולדות האדם, פסקה כח: "הראש הוא הקב"ה, ראשון ואין ראשית לראשיתו, והתוך הוא התורה, באמצעותה תגלה א-להותו יתברך, על ידי קיום התורה והמצוות להאדם, והוא סוף תכלית הבריאה", ועיין עוד שם בעניין זה בהרחבה.

תני ר' אליעזר: בעשרים וחמשה באלול נברא העולם... נמצאת אומר בראש השנה נברא אדם הראשון; בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשנייה נמלך במלאכי השרת, בשלישית כינס עפרו, ברביעית גיבלו, בחמישית ריקמו, בשישית העמידו גולם על רגליו, בשביעי' זרק בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן עדן, בתשיעית ציוהו, בעשירית עבר על ציוהו, באחת עשרה נידון, בשתים עשרה יצא בדימוס מלפני הקב"ה. אמר לו הקב"ה: "אדם, זה סימן לבניך - כשם שנכנסתה לפניי בדין ביום הזה ויצאתה בדימוס כך עתידין בניך להיות נכנסין לפניי בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס", אימתי? בחדש השביעי באחד לחדש.

המדרש מפרט מה אירע באותו א' בתשרי, היום בו נברא אדם הראשון, ומסביר שביום זה בו הוא נברא, כבר הספיק לחטוא, ובו ביום הוא נכנס לדין מול רבש"ע ויצא זכאי. על כן, יום זה יישאר לדורות יום דין מיוחד, בו ידון ה' את כל היצורים, ויחפוץ להצדיקם. "הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין... וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון... כי לא תחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה, ועד יום מותו תחכה לו, אם ישוב מיד תקבלו" (מתוך תפילת ר"ה, "ונתנה תוקף"). הסבר זה, כאמור, מתאים רק לדעתו של רבי אליעזר שאמר שבתשרי נברא העולם, אך אליבא דרבי יהושע, אשר אמר שהעולם נברא בניסן, עודנה עומדת שאלתנו במקומה!⁵

מציע הר"ן שראש השנה נקבע ליום דין באופן טכני, מעצם היותו סמוך ולפני יום הכיפורים; ביום הכיפורים העניק ה' למשה את הלוחות השניים, אות לסליחתו והתרתו על חטא העגל אשר חטאו ישראל. לפיכך נקבע יום זה, י' בתשרי, כיום סליחה וכפרה לדורות. הקב"ה רצה לזכות את ישראל, והעניק לנו מעין מרחב ביטחון של עשרה ימים, מראש השנה ועד יום כיפור, בהם יוכל האדם לפשפש במעשיו, לחזור בתשובה שלמה ולבוא מוכן ונקי ליום הכיפורים. ראש השנה הוא הזדמנות לצדיקים להיחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום, וכן הזדמנות לבינוניים להתעורר לתשובה. כמו כן, מוסיף הר"ן שבראש השנה התחיל הקב"ה להתרצות לתפילתו של משה רבנו, אשר התפלל לכפרה עבור בני ישראל שחטאו בעגל, עד שביום הכיפורים נתרצה לגמרי, ולכן נקבע ראש השנה, יום תחילת ההתרצות, כיום הדין.

5 מה גם שמצינו בגמרא (ר"ה יב, א) "שחכמי ישראל מונים למבול (לתחלופת השנים) כר' אליעזר, ולתקופה (תחילת עונות השנה) כר' יהושע", ותחילת עונות השנה נקבעות ע"פ מועד תליית השמש ברקיע שזהו היום בו נברא העולם, ולכן משמע שחכמים הולכים כדעת ר' יהושע שהעולם נברא בניסן ואכמ"ל.

יום חתונתו זה מתן תורה

אומר המדרש (איכה רבה, פתיחתא לג):

אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים... וכן הוא אומר (שיר השירים ג, יא): "צְאִינָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ וְכִיּוֹם שְׁמַחַת לָבוֹ". בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ זֶה מֵתָן תּוֹרָה, וְכִיּוֹם שְׁמַחַת לָבוֹ זֶה בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שִׁבְנָה בְּמַהֲרָה בִּמְיֻנּוֹ.

כאמור, יום הכיפורים נקבע ליום סליחה לדורות מפני שהוא היום בו נמחל לישראל חטא העגל ונמסרו הלוחות השניים. יום כיפור הוא למעשה חג מתן תורה! המדרש מציין שיום הכפורים, יום מתן התורה, הוא הוא יום חתונתם של ישראל והתורה; ישראל והתורה הם למעשה מיועדים ומיוחדים זה לזה, וימי שייעד את הזוג המיוחד הזה הרי הוא ריבונו של עולם, שכן "הקב"ה יושב ומזווג זיווגים" (בראשית רבה סח, ד). ממש בדומה לאדם וחוה, אשר נבראו כבריאה אחת בראשיתם, "וַיִּבְרָא אֱ-לֹהִים אֶת הָאָדָם... זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" (בראשית א, כז), ובזיווגם הם שבו והיו לבשר אחד, כך גם "ישראל ואורייתא חד הם", וביום כיפור, יום קבלת התורה, הרי הם מתחתנים ושבים להיות בשר אחד כפי שיועדו לכך מתחילה, ובאיחודם מביאים הם את העולם לתכליתו.⁷

אומרת הגמרא (סוטה ב, א) ש"ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני"; ארבעים יום קודם יצירת הולד מוכרו מלמעלה על שידוך, מתהווה פוטנציאל במציאות, פוטנציאל המייעד ומקשר את בת פלוני לפלוני. הפוטנציאל הזה גלום ונסתר עד אשר הוא יוצא לפועל באופן גלוי ומובהק ביום החתונה, בו נפגשים שני הגופים הנפרדים ומתאחדים לכדי ישות אחת משותפת אשר תוכננה עוד מימם ימימה. יום הפוטנציאל ויום ההוצאה לפועל קשורים הם זה לזה, ומשלימים זה את זה, ומסתמא הקשר ביניהם הוא מהותי ואיננו מקרי.

ספרי החסידות מגלים לנו סוד מופלא: אם נחזור למחלוקת לגבי בריאת העולם, נלך אליבא דר' אליעזר שהעולם נוצר בכ"ה אלול, ונספור משם ארבעים יום אחורה,

6 כמו כן: "תורה צנה לנו משה מורך קהלת יצקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה" (פסחים מט, ב). בתקופת האירוסין נאסרת האשה על כל העולם כולו, ומיוחדת היא לאיש אשר קידש אותה, ותהיה מותרת לו רק לאחר הנישואין, בחתונה.

7 ראה לעיל דברי השל"ה בהערה 4.

יתגלה לעינינו שבט"ו יצאה בת הקול והכריזה שהתורה וישראל, שהם עיקר הבריאה, מיועדים זה לזו.⁸ מצאנו, אם כן, קשר ישיר ומהותי בין ט"ו באב – יום הכרזת הייעוד, ליום הכיפורים – יום החתונה. נוכל כעת לחבר בין הימים הללו, ולהבין מדוע שניהם מוזכרים יחד במדרש לעיל כימים שלא היו טובים כמותם לישראל. הרי ההכרזה על השידוך בין ישראל לתורה, ההכנה לחיבור הגדול ביניהם, היא משמחת בהחלט, וכמובן הוצאתה לפועל, ביום הכיפורים, משמחת ביותר! שני הימים האלו קשורים הם בקשר עבות ומהווים רעיון משותף – הגמרא (בבא בתרא קכא, א) מפרטת את המאורעות שאירעו בט"ו באב:

1. הותרו שבטים לבוא זה בזה.
2. הותר שבט בנימין, אשר הוחרם אחרי מעשה פילגש בגבעה, לבוא בקהל.
3. כלו בו מתי מדבר שנענשו בעקבות חטא המרגלים.
4. ביטל הושע בן אלה את הפרוסדאות שהושיב ירבעם בן נבט, מלך ישראל, על הדרכים לירושלים אשר מנעו מישראל לעלות לרגל.
5. ניתנו בו הרוגי ביתר, הם הרוגי מרד בר-כוכבא, לקבורה, לאחר זמן רב שגופותיהם בוזו ולא ניתן היה להביאם לקבורה ראויה.
6. ביום זה פסקו מלכרות עצים למערכה של המזבח.

המקרים הראשונים מתארים מציאות 'הלכתית-חברתית' שהייתה בלתי-שלמה, ובט"ו באב היא מיתקנת. המקרה השלישי מתאר חטא ועונש, שהשפעתם מסתיימת ביום זה. המקרה הרביעי מדבר על מציאות פגומה מבחינה דתית-לאומית, שמשיבים אותה לתקנה ביום זה. המקרה הבא מציין אירוע היסטורי קשה שמגיע לסיומו, מבחינה מסוימת, בט"ו באב. והאחרון מדבר על גמר מלאכת כריתת העצים למערכה, מלאכה מתישה שנצרכה לצורך מצווה חשובה ואילצה את העוסקים בה להתבטל מתלמוד תורה, וביום שפסקו מלכרות את העצים, אומר רבינו גרשום שמחו שיכלו לשוב ולעסוק בתורה.

בכל המקרים קיימת מציאות חסרה, פגומה שבאה לתיקונה ביום זה. כל המאורעות האלו הם אינם ניסים שמעל הטבע, אינם דברים מופלאים שקרו במציאות ויצאו מגדר הרגיל, אלא כולם היוו תיקון מציאות פגומה שהייתה קיימת. ביום זה בסך הכול שבנו למצב הרגיל שלנו, למציאות הטבעית הראויה לנו. וזהו גם עניינו של

8 ראה, למשל, ספר קדושת הלוי על התורה, ח"א ליקוטים: "מחמשה עשר באב עד ראש השנה מ"ה ימים... והנה התוספות בראש השנה מפרש האדם נברא בכ"ה באלול. ונמצא מט"ו באב עד כ"ה אלול ארבעים יום נגד יצירת הוולד". ועיין עוד בספר בני יששכר, מאמרי חודשי תמוז-אב, מאמר ד.

יום הכיפורים - חזרנו לעצמיותנו, התאחדנו מחדש עם התורה, שהייתה חלק מאתנו מראשית הבריאה. זהו עניינה של התשובה - השיבה אל עצמנו, אל המצב הרגיל שלנו, אל הנשמה הטהורה בטרם התלכלכה מחטאי החומר של העולם הזה. מה כל כך טוב בימים האלה עד "שלא היו ימים טובים כמותם"? שהימים האלה מזכירים לנו שבשורש שלנו אנחנו טובים, וכל החטאים שלנו הם לא אנחנו באמת, ומהווים הם לכלוכים חיצוניים שיש להסיר. ואולי דווקא כן קרהנס בימים האלה - קיבלנו הזדמנות שנייה להיות אנחנו באמת. והנס הזה רק מתעצם כשהוא נראה בעינינו כעניין רגיל לחלוטין.

כי האדם עץ השדה

עד עכשיו הלכנו לפי דעתו של ר' אליעזר במחלוקת לגבי תאריך בריאת העולם. אך אליבא דר' יהושע שאומר שהעולם נברא בכ"ה באדר, אם נספור ארבעים יום אחורה נגלה כי התאריך בו יצאה בת הקול והכריזה על זיווגם של התורה וישראל הרי הוא ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות! על אותה הדרך נאמר, אם כן, כי ישנו קשר מהותי בין ט"ו בשבט - יום הכרות השידוך של ישראל והתורה, לבין יום הכיפורים - יום חתונתם! שני ימים אלו, אשר קשורים אחד לשני בהיותם שני שלבים קריטיים בדרך לחיבור בין ישראל והתורה, וממילא, על ידי חיבור זה, מקדמים את העולם לתכליתו כאמור לעיל, גם הם בעלי רעיון משותף ועמוק. מתוך כך ניתן קצת לנסות ולענות על השאלה פתחנו את המאמר - מדוע בחר הנביא הושע, דווקא בנבואת התשובה שלו, להשתמש במוטיבים מעולם הצומח? מה בין התשובה לצומח? מהו הקשר שבין חג האילנות לבין יום הכיפורים?

קיימות מעלות שונות ביצירה: דומם, צומח, חי ומדבר. המדבר מעל כולם הוא, ובעל יתרונות ברורים על שאר המעלות האחרות שבבריאה. אך יש להשכיל ולדעת שמכל בריאה יש ללמוד ולהתפתח, שכן כל מעלה, עומדת היא על גבי המעלות שתחתיה, ולכל מעלה פחותה יש יתרון על אלו שמעליה. רוצה לומר - יתרון יש לצומח על החי והמדבר, וכדאי לנו ללמוד ולהפנים עבורנו מהו יתרון זה. הצומח מחובר הוא לשורש שלו ולא יכול להתקיים בלי החיבור למקור צמיחתו; אם ננסה לגדל שתיל מחוץ לאדמה, או בלי שורשים, לא תצלח דרכנו, והשתיל יתייבש וימות. לעומת זאת, האדם יכול להרגיש כחי ומלא כוחות גם אם הוא מנותק משורשיו. ההכרזה על ייעוד ישראל והתורה בט"ו בשבט, "חג האילנות", קוראת לנו להתבונן על עצמנו ולהבין שגם לנו יש בחינה של צומח (תהלים א, א-ג):

אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יָשָׁב: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ הִתְהַוָּה יוֹמָם וְלַיְלָה: וְהִיָּה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן כְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִפּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.

כמו העץ, אנחנו לא באמת חיים בלי חיבור אל השורש, וחיינו אינם מניבים פרי כאשר הם מנותקים ממקורם. "פריו יתן בעתו" מוסב על אותו צדיק אשר לא הלך בעצת רשעים, אבל לצערנו הענפים שלנו הולכים ומסתבכים במהלך חיינו ואנו מתנתקים מן השורש, אך שלא כמו הצמח, פעמים רבות אנו לא חשים זאת כלל וממשיכים בדרכנו על אף שסטינו מן הדרך. הנביא הושע, בזעקתו אל העם "שובה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱ-לֹהֶיךָ!" קורא לנו להתאמץ ולשוב אל המקור שלנו, להידמות אל הצומח ולהתחבר חזרה אל השורשים שלנו, וזהו בדיוק מהותה של התשובה - "התשובה היא שיבה אל המקוריות, אל הראשית, לחבר את כל ענפי החיים אל השורש אשר משם הם יוצאים" (מאמרי הראי"ה, אל התשובה). יום הכיפורים, יום הסליחה והמחילה, היום בו התחברנו מחדש עם התורה, ארוסתנו המיועדת לנו, אשר מצד האמת הייתה היא חלק מאתנו מאז ומעולם, קורא לנו לעבודה משמעותית, לחבר את ענפי חיינו ולשוב אל עצמנו, אל השורש האמתי שלנו. אל ריבוננו של עולם. רק כך נוכל לשוב ולפרוח כשושנה באמת. רק כך יהיה א-להינו כטל לנו, ישקה אותנו מטובו, ויעזור לנו להצמיח ענפים ירוקי עד, להניב פירות מתוקים המפיצים ריחם הטוב ולממש את מלוא כוחותינו הטמונים בנו. "מי חָכַם וַיִּבֶן אֱלֹהֵי נֶבֶן וַיִּדְעֶם כִּי יִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם" (הושע יד, י).